

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора
Мельник Мар'яни Іванівни на дисертацію
Булеци Надії Володимирівни на тему: «**Стимулювання соціально-економічного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації**»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Актуальність теми дисертаційної роботи

В сучасних вітчизняних умовах реформи місцевого самоврядування та децентралізації з'являються як нові можливості, так і нові загрози соціально-економічного розвитку регіонів та територіально-суспільних систем різних рівнів, в тому числі, і в результаті передачі частини повноважень та відповідальності з центру в регіон – на рівень органів місцевого самоврядування територіальних громад базового рівня. Забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів та формування міжбюджетних відносин з метою підвищення рівня фінансової самодостатності територіальних громад досягається шляхом впровадження бюджетної децентралізації, яка не лише дозволяє збільшити алокативну ефективність, стимулювати горизонтальну і вертикальну бюджетну конкуренцію, а це, в свою чергу, сприятиме покращенню якості наданих послуг, але й підвищує ефективність функціонування бюджетної системи загалом. Вдало проведена бюджетна децентралізація сприяє нарощенню фінансового потенціалу території, активізації інвестиційної діяльності, стимулюванню підприємницької активності, що в підсумку зміцнює економічний потенціал та забезпечує «ґрунт» для росту і розвитку.

Вже перший етап реалізації реформи децентралізації в Україні засвідчив посилення диспропорцій територій та адміністративно-територіальних одиниць за рівнем фінансової спроможності. Тобто Україні не вдалось уникнути ризику поглиблення територіальної соціально-економічної диференціації, а механізми прямого регулювання (зокрема бюджетного вирівнювання) та непрямого впливу (спрямовані на стимулювання економічної активності громад)

виявились неспроможними врегулювати проблему нерівномірності ендогенного потенціалу розвитку громад та різної ефективності його використання. В одночас подальше просування адміністративно-фінансової децентралізації і поширення її засад на усі громади базового рівня є неможливим без завершення процесу модернізації адміністративно-територіального устрою України і формування об'єднаних територіальних громад, спроможних реалізовувати передані їм повноваження. А реалізація першого етапу децентралізації влади в Україні результувалась формуванням свого роду «вітчизняної моделі децентралізації», яка характеризується передачею територіальним громадам соціальних функцій держави (що відповідає світовій практиці), однак, без створення важелів впливу та фінансового ресурсу для забезпечення економічного зростання громад.

Всі ці процеси безперечно змушують по новому оцінювати та обґрунтовувати інструментарій реалізації ефективної політики стимулювання соціально-економічного розвитку як територіальних громад, так і регіонів загалом в умовах фінансової децентралізації.

З огляду на це дисертаційна робота Булеци Надії Володимирівни, яка присвячена науковому обґрунтуванню науково-методичних засад і прикладних інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів в умовах фінансової децентралізації, є надзвичайно важливою, актуальною і своєчасною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами

Дисертаційна робота пов'язана з науковим дослідженням кафедри фінансів і банківської справи ДВНЗ «Ужгородський національний університет» на тему «Фінансове забезпечення регіонального розвитку в умовах децентралізаційних та євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0115U007117), у межах якої автор здійснила оцінку ефективності бюджетних інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів, проаналізувала динаміку основних показників цього розвитку та визначила рівень фінансового

забезпечення соціально-економічного розвитку окремих регіонів України в умовах становлення децентралізаційних процесів.

Дисертаційна робота пов'язана також із науково-дослідною роботою Закарпатського регіонального центру соціально-економічних та гуманітарних досліджень НАН України, а саме з науковою темою «Перспективи економічного розвитку територіальних громад Закарпаття в умовах децентралізації влади» (номер державної реєстрації 0114U006489), у межах якої авторкою розроблено теоретичні підходи до визначення сутності фінансової спроможності і фінансових ресурсів територіальних громад, досліджено ефективність інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах децентралізаційних процесів, узагальнено теорії фінансової децентралізації.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертаційна робота Булеци Н.В. є завершеним науковим дослідженням, виконаним на високому науковому рівні. Основні положення, методичні підходи, висновки та рекомендації, які змістовно розкриті в цій дисертаційній роботі, належним чином обґрунтовані та достовірні, що підтверджується застосуванням фундаментальних положень економічної теорії, регіональної економіки, місцевих фінансів, а також робіт вітчизняних і зарубіжних учених у сфері управління та стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів, статистичного та економіко-математичного моделювання впливу інструментів регіональної політики на соціально-економічний розвиток територій.

Дисертація також вирізняється використанням сучасних загальнонаукових і спеціальних методів: аналізу і синтезу, індукції і дедукції, порівняльного методу, економетричного аналізу, економіко-математичного моделювання, методу дискретного пошуку й оптимізації, монографічного. Крім того, опрацьовано цілу низку законодавчих і нормативних актів, що додатково підтверджує обґрунтованість результатів автора. В сукупності все це робить

наукову позицію автора, а також сформульовані нею висновки і рекомендації, достатнім чином обґрунтованими та достовірними.

Зміст дисертації, її завершеність та оформлення

У першому розділі «Теоретико-методичні аспекти стимулювання соціально-економічного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації» проведено дослідження теоретико-методичних аспектів стимулювання соціально-економічного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації. У межах цього розділу досліджено підходи щодо забезпечення соціально-економічного розвитку економіки з позицій різних наукових шкіл (с. 33-39), і як результат, основними чинниками впливу на нього визначено бюджетні інструменти, до складу яких відносяться інструменти бюджетно-видаткової та податкової політики. Також у цьому розділі розвинуто підходи до класифікації інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку регіону (с. 40-50) та визначено їх суть.

Крім того, автором визначено особливості стимулювання регіонального розвитку в умовах фінансової децентралізації через призму концептуальних підходів до формування та розвитку відносин між державою та її регіонами (с. 52-54); розвинуто концептуальну схему впливу відносин між державою та регіонами на соціально-економічний розвиток (с. 54-55); визначено суть децентралізації, особливості її видів та принципів (с. 56-59); виділено напрями регіонального розвитку в умовах фінансової децентралізації (с. 60-62); визначено поняття фінансової децентралізації (с. 65-67); проаналізовано та систематизовано зарубіжний досвід (с. 68-92) із визначенням сфер можливості його використання в Україні.

У другому розділі «Аналіз стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів в Україні» з'ясовано особливості та здійснено критичний аналіз організаційно-правового середовища процесу стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів в Україні (с. 96-116), а саме з позицій визначених стимулів цього розвитку проаналізовано Державну стратегію

регіонального розвитку до 2020 року, Бюджетний кодекс України, Європейську хартію місцевого самоврядування, Конституцію України та інші види нормативно-правових актів.

У межах цього розділу проведено і оцінку соціально-економічного стану регіонів України (с. 116-126), а також забезпечення фінансової спроможності регіонів України в умовах децентралізаційних процесів (с. 130-135). Окремий підрозділ привчено аналізу ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах фінансової децентралізації (с. 136-153), де проаналізовано податкове навантаження регіонів України (с. 137-140) і, як результат визначено, що в умовах децентралізаційних процесів, що спостерігаються в Україні, надання розширених прав місцевим органам влади позитивно впливає на обсяг податкових надходжень до бюджетів усіх регіонів держави; оцінено вплив бюджетних інструментів на соціально-економічний розвиток регіонів в умовах фінансової децентралізації (з допомогою кореляційно-регресійного аналізу) (с. 143-152).

Третій розділ «Напрями стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів в умовах фінансової децентралізації» (с. 157-208) містить напрями вдосконалення стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів України на засадах децентралізації, методи та моделі перерозподілу бюджетних ресурсів з метою регіонального розвитку. Окрему увагу автором зроблено на механізм партисипативного бюджетування (с. 158-164); модель партисипативного бюджетування з її основними учасниками (с. 170-171). У цьому розділі розроблено концептуальну модель стимулювання економіко-соціального розвитку регіонів за допомоги міжбюджетних механізмів (с. 176), визначено алгоритм зменшення державного втручання в регіональній економіці (с. 176-177); запропонована модель, що дозволяє регулювати окремі аспекти регіональної економіки з метою соціально-економічного розвитку регіону шляхом стимулювання перспективних, а також слабких, але соціально важливих галузей регіональної економіки з мінімальним залученням коштів державного бюджету або взагалі без нього (с. 178-197).

У межах підрозділу 3.3. «Інструментарій моніторингу та контролю процесу стимулювання соціально-економічного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації» окреслено головні складові елементи та ключові питання вдосконалення стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів на засадах фінансової децентралізації, навколо яких структуровано збір інформації, аналіз і подання висновків (с. 197-206).

Повнота викладу наукових положень, висновків і пропозицій у наукових фахових виданнях

За результатами проведеного дисертаційного дослідження опубліковано 11 наукових праць, з яких 6 – публікації у наукових фахових виданнях України, з них 5 – статті у фахових виданнях, що індексуються міжнародними наукометричними базами; 5 – публікації за матеріалами конференцій. Загальний обсяг публікацій – 4,5 друк. арк., з яких усі належать автору. Публікації у повному обсязі розкривають викладені в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації.

Наукова новизна результатів дослідження, одержаних особисто здобувачем та винесених на захист

До основних положень, що відображають наукову новизну дисертаційного дослідження, можна віднести наступне:

- 1) удосконалену автором класифікацію інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів в умовах фінансової децентралізації на основі компаративного аналізу теорій регіонального розвитку провідних економічних шкіл (класичної, неокласичної, кейнсіанської та інституційної) за такими ознаками: організаційно-адміністративні, економічні (виробничі, ринкові та фінансові) і соціальні. Зазначено, що така класифікація, на відміну від інших, враховує у складі фінансових як ключових бюджетні інструменти, що найбільшою мірою сприяють зростанню самодостатності регіонів та їх фінансовій

спроможності (с. 38-41). Це дає можливість формування напрямів стимулювання соціально-економічного розвитку регіону на основі нового, комплексного бачення проблематики регіонального розвитку в умовах фінансової децентралізації;

- 2) удосконалений автором методичний інструментарій оцінки ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів в умовах фінансової децентралізації, який побудований на базі визначення впливу бюджетних чинників на регіон, що, на відміну від існуючих підходів, обґрунтовує можливі наслідки соціально-економічного розвитку регіонів у результаті змін державної і регіональної бюджетно-податкової політики (с. 142-152). На думку автора, це дозволяє більш точно і достовірно оцінити вплив бюджетних інструментів регіональної політики на соціально-економічний розвиток регіону в умовах децентралізаційних процесів;
- 3) методичний підхід до розподілу дотацій вирівнювання, за яким, на відміну від існуючих, прямий і реверсний дотаційні коефіцієнти не є фіксованими і розраховуються, виходячи з принципу бездефіцитності перерозподілу коштів між місцевими бюджетами (с. 182-197). Це дозволяє подолати диспропорційність соціально-економічного розвитку регіону та мінімізувати потреби в залученні коштів державного бюджету, а отже збільшує незалежність регіональних економік.

В дисертаційній роботі дістали подальшого розвитку такі наукові положення:

- 1) трактування сутності фінансової децентралізації як форми економічних відносин, спрямованої на стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів шляхом урахування ступеня закріплення фінансових ресурсів та організаційної функціональної самостійності за органами місцевого самоврядування і регіонами (с. 65-66). На відміну від інших підходів, це дозволяє уникнути недоліків стимулювання регіонального розвитку в умовах фінансової децентралізації через урахування ступеня

фінансової самодостатності кожного регіону та його здатності самостійно забезпечувати власний соціально-економічний розвиток у процесі скорочення міжрегіональної диференціації;

- 2) концептуальні засади стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів в умовах фінансової децентралізації на основі визначення пріоритетів і можливостей застосування досвіду розвинених країн світу в національній економіці (с. 85-92). Зокрема, обґрунтовано доцільність використання організаційно-адміністративних (розширення повноважень місцевих органів влади у сфері визначення бази та ставок місцевих податків, в питаннях соціального забезпечення; надання пільг власникам комунальних, муніципальних підприємств, послуги яких не приносять доходу – наукові та освітні установи, служби соціального забезпечення, охорони здоров'я) та фінансових (передача більшості податків регіонам разом із відповідальністю за їх адміністрування, спрямування міжбюджетних трансфертів на підтримку малорозвинених регіонів, збільшення питомої ваги доходів та видатків місцевих бюджетів у зведеному бюджеті держави) стимулів. Це повинно розширити можливості вибору ефективних інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів в умовах поступового розгортання децентралізаційних процесів в Україні;
- 3) наукові положення щодо обґрунтування інституційного забезпечення процесу стимулювання регіонального розвитку на основі його упорядкування в контексті створення сприятливих умов для соціально-економічного розвитку регіонів та розширення організаційної та функціональної самостійності органів місцевого самоврядування, підвищення рівня диверсифікації бази оподаткування регіонів, а також розширення повноважень місцевих органів влади та управління в сфері регулювання ставок податків місцевого рівня та сприяння зростанню ефективності сплачуваних податків (с. 113-116). Це дає змогу, на думку автора, згрупувати основні проблеми у процесі використання бюджетних

інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів та оптимізувати напрями реформування національного законодавства щодо такого стимулювання;

- 4) методичний підхід до оцінки соціально-економічного стану регіонів в умовах децентралізаційних процесів, який, на відміну від існуючих, передбачає комплексне використання критеріїв та коефіцієнтів визначення рівня фінансової спроможності регіону, а саме, фінансової автономії, бюджетної забезпеченості територіальних громад суспільними благами, ліквідності доходів місцевих бюджетів, бюджетного покриття, рівня фінансової децентралізації, фінансової продуктивності місцевого бюджету, фінансового забезпечення регіонів економічної та соціальної ефективності (с. 126-130). Порівняння за визначеними методами та критеріями дозволяє обґрунтувати рівень фінансової спроможності регіонів та політику стимулювання їх розвитку;
- 5) науково-практичні рекомендації щодо забезпечення взаємної підзвітності та фінансової підконтрольності між органами державної, місцевої влади та громадою за допомоги інструментів партисипативного бюджетування, який, на відміну від існуючих підходів, ґрунтується на використанні послідовності моделей взаємодії «місцева влада – державна влада – місцева громада» (с. 198-201). Це дозволяє стимулювати соціально-економічний розвиток регіонів;
- б) напрями вдосконалення інструментів адміністративного регулювання бюджетного процесу з метою стимулювання соціально-економічного розвитку регіону, таких, як моніторинг і контроль, які, на відміну від існуючих, враховують тренд бюджетного фінансування для регіону в умовах фінансової децентралізації (с. 201-205). Це дозволяє забезпечити чіткість і прозорість звітності та подолання фіскальних дисбалансів.

Усе вищезазначене дає підстави позитивно оцінити науковий доробок Булеци Н.В., зокрема щодо змістовності винесених на захист елементів наукової новизни дисертації та вагомості сформованих і розвинених нею

теоретико-методичних і науково-практичних засад для подальших подібних досліджень в площині розвитку та регулювання соціально-економічних процесів на мезорівні.

Значимість результатів дослідження для науки і практики

Результати дослідження містять усі необхідні елементи, що дозволяє трактувати їх як достатньо значимі для науки і практики. Це також підтверджується використанням низки напрацювань автора у практичній діяльності. Найважливіші результати було використано на регіональному та місцевому рівнях. Регіональними органами влади при підготовці аналітичних висновків використано пропозиції автора щодо стимулювання соціально-економічного розвитку регіону та результати аналізу рівня забезпечення такого стимулювання в умовах децентралізаційних процесів (довідка Департаменту фінансів Закарпатської обласної державної адміністрації №8/43 від 05.04.2017 року). В роботі Ужгородської міської ради використано пропозиції щодо доцільності використання і поєднання існуючих моделей децентралізації та результати аналізу стимулювання соціально-економічного розвитку Закарпатської області (довідка Виконавчого комітету №15-11/56 від 06.06.2017 року). Крім того, результати дисертаційного дослідження впроваджено в навчальний процес ДВНЗ «Ужгородський національний університет», а саме при викладанні дисциплін «Національна економіка», «Фінанси», «Державне регулювання економіки» (довідка №1672/01-21 від 01.06.2017 року).

Зауваження щодо змісту дисертації

Попри безумовну науково-практичну цінність проведеного дисертаційного дослідження, воно також не позбавлене певних недоліків.

1. У першому розділі дисертаційної роботи автором на рис. 1.4 (ст.55) схематично представлена та обґрунтована концептуальна схема впливу відносин між державою та регіонами на соціально-економічний розвиток. Разом з тим у даній схемі не враховано роль об'єднаних територіальних

громад (ОТГ) як окремого суб'єкта фінансових, зокрема, бюджетних відносин, у забезпеченні соціально-економічного розвитку в умовах фінансової децентралізації. Саме ОТГ за умов децентралізації стають повноправними учасниками бюджетного процесу, на них перекладається значна частина повноважень, відповідальності і фінансових ресурсів держави.

2. На с. 62 автор наводить основні недоліки фінансової децентралізації і серед них визначає такий як «зниження рівня контролю за формуванням та ефективністю розподілу бюджетних коштів». Таке твердження є дискусійним, оскільки основна суть децентралізації якраз і реалізується, по-перше, через зниження контролю зверху над процесами прийняття рішень на місцях, а по-друге, контроль за формуванням та ефективністю розподілу бюджетних коштів здійснює громада.
3. При проведенні аналізу стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів в Україні (розд.2 роботи), доцільно було оцінити вплив стимулюючих заходів і фінансово-бюджетних інструментів не лише на ВРП, але й на інші показники розвитку регіону (зайнятість, доходи населення тощо), що більшою мірою підкреслило б значимість відповідних інструментів для регіональної економіки.
4. Рекомендації та висновки даного дослідження набули б більшої адресності, якби автором були надані пропозиції щодо інституційних змін законодавчого та нормативно-правового забезпечення реалізації ефективної системи стимулювання соціально-економічного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації в Україні з позиції врахування інтересів різних учасників (суб'єктів) та територіально-суспільних систем, узгодження соціальних та економічних пріоритетів, враховуючи регіональний, субрегіональний та локальний рівень управління в процесі децентралізації влади та реформи місцевого самоуправління в Україні.
5. Дисертаційна робота значно виграла б, якби автор у третьому розділі більш детально проаналізувала не лише бюджетні та фіскальні

інструменти підвищення фінансової спроможності регіонів і територіальних громад, але і можливості більш ширшого використання таких інструментів, як, наприклад, державно-приватне партнерство, залучення зовнішніх і внутрішніх кредитних ресурсів та інвестицій, грантових коштів, ресурсів, що акумулюються через механізми транскордонного співробітництва тощо.

Проте зроблені зауваження не змінюють загальної позитивної думки про дисертацію, про якість і ґрунтовність виконаного дослідження і загалом не знижують його науково-практичного значення та цінності отриманих теоретичних результатів і прикладних висновків.

Відповідність роботи вимогам, що встановлені МОН України

Дисертація за своїм змістом і науковим наповненням відповідає паспорту спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка, а також вимогам МОН України до дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

Робота написана діловою українською мовою з дотриманням наукового стилю, оформлення роботи відповідає сучасним вимогам.

Автореферат повністю відображає основні положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження і є ідентичним з результатами дисертації.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Булеци Н.В. «Стимулювання соціально-економічного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації» є цілком завершеним, оригінальним, самостійним науковим дослідженням, що висвітлює актуальну тему і має вагомим теоретичне та практичне значення. За рівнем наукової новизни наведені у дисертаційній роботі результати відповідають вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

Тема роботи, її зміст, об'єкт і предмет дослідження, а також положення та висновки відповідають паспорту спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. У дисертаційній роботі містяться раніше не захищені наукові положення.

Оцінюючи отримані автором наукові результати, що містяться в науковій роботі, можна стверджувати, що дисертація на тему «Стимулювання соціально-економічного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації» і автореферат за своїм змістом, теоретичним обґрунтуванням, новизною наукових результатів, ступенем впровадження в практику відповідає вимогам, що прописані в п.п. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567 (із змінами і доповненнями).

Вважаю, що автор дисертаційної роботи Булеца Надія Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

**Доктор економічних наук,
професор, завідувач сектору
просторового розвитку
Державної установи «Інститут
регіональних досліджень імені
М.І. Долішнього НАН України»**

М.І. Мельник

**Підпис д.е.н., проф. Мельник М.І.
засвідчую: Вчений секретар
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені
М.І. Долішнього НАН України» (м. Львів)
к.ф.-м.н.**

В.В. Демченко